

Archeologienota

Gent – Nieuwewandeling 125-128

Natasja Reyns en Bénédicte Cleda

Temse
2016

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2016/12.807/92

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	8
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	8
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze	12
2.4	Assessmentrapport	12
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	12
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	18
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	26
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	27
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	28
2.4.6	Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek.....	29
2.4.7	Samenvatting gericht op een niet gespecialiseerd publiek.....	29
3	Bibliografie.....	30
3.1	Publicaties	30
3.2	Websites	30
4	Bijlagen	32
4.1	Archeologische periodes	32
4.2	Plannenlijst	32
4.3	Fotolijst.....	32

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat, totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen gelegen zijn binnen een archeologische zone, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2016J145

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

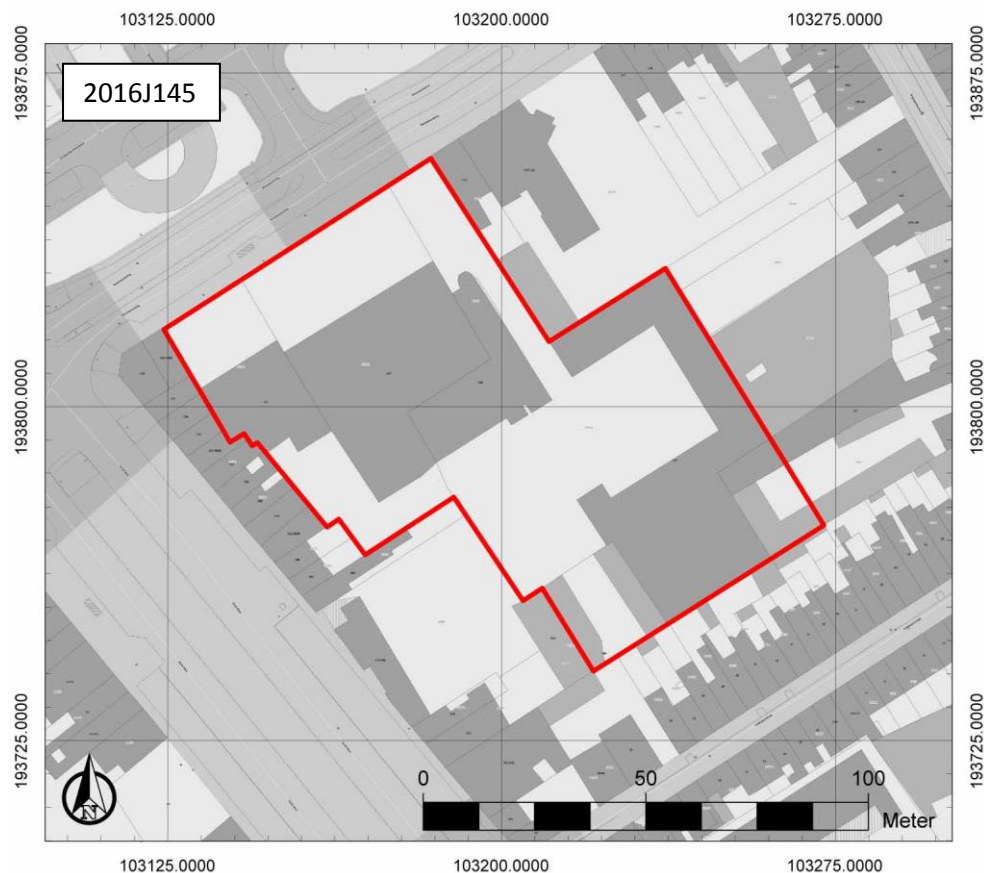
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Gent, Gent, Nieuwewandeling 125-128, Nieuwewandeling 125-128

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 103175, 193850
- 103237, 193831
- 103237, 193752
- 103169, 193767

Kadastrale percelen: Gent, afdeling 6, sectie F, nummer 331h⁴, 331k⁴, 331g⁴, 323r (partim), 322n³ (partim)

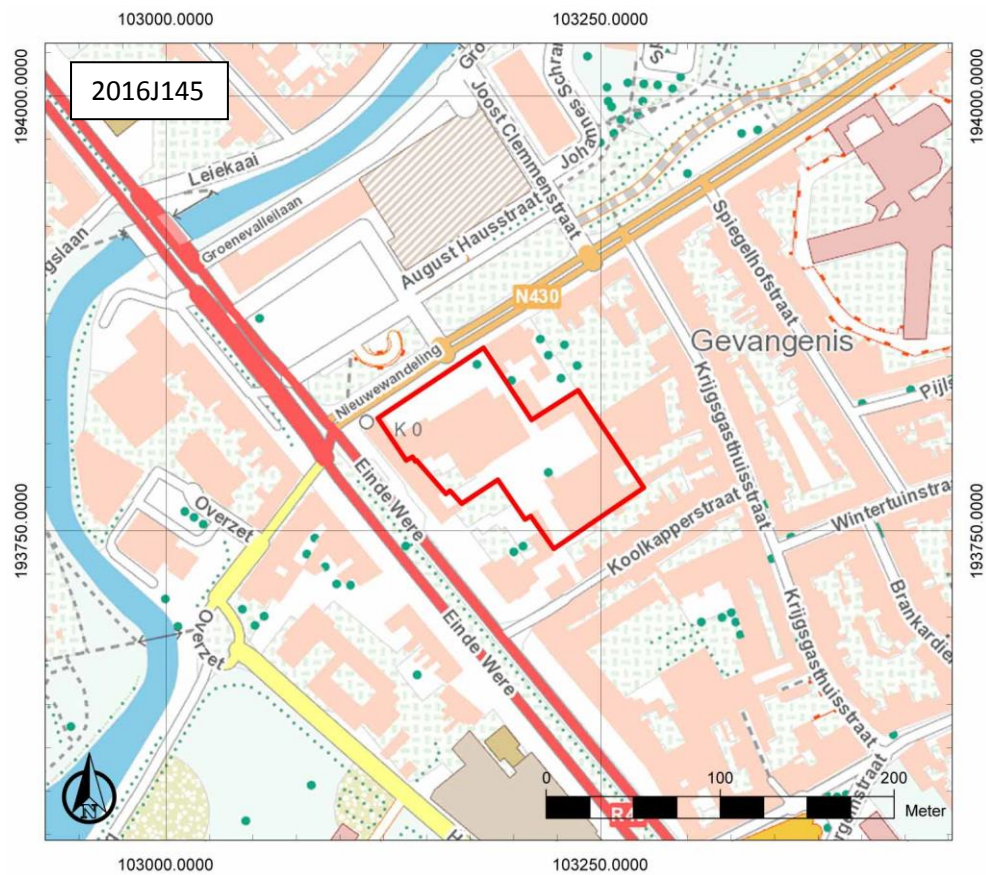
Kadastraal plan:

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood
(http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE)

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 8493 m²

Topografische kaart:

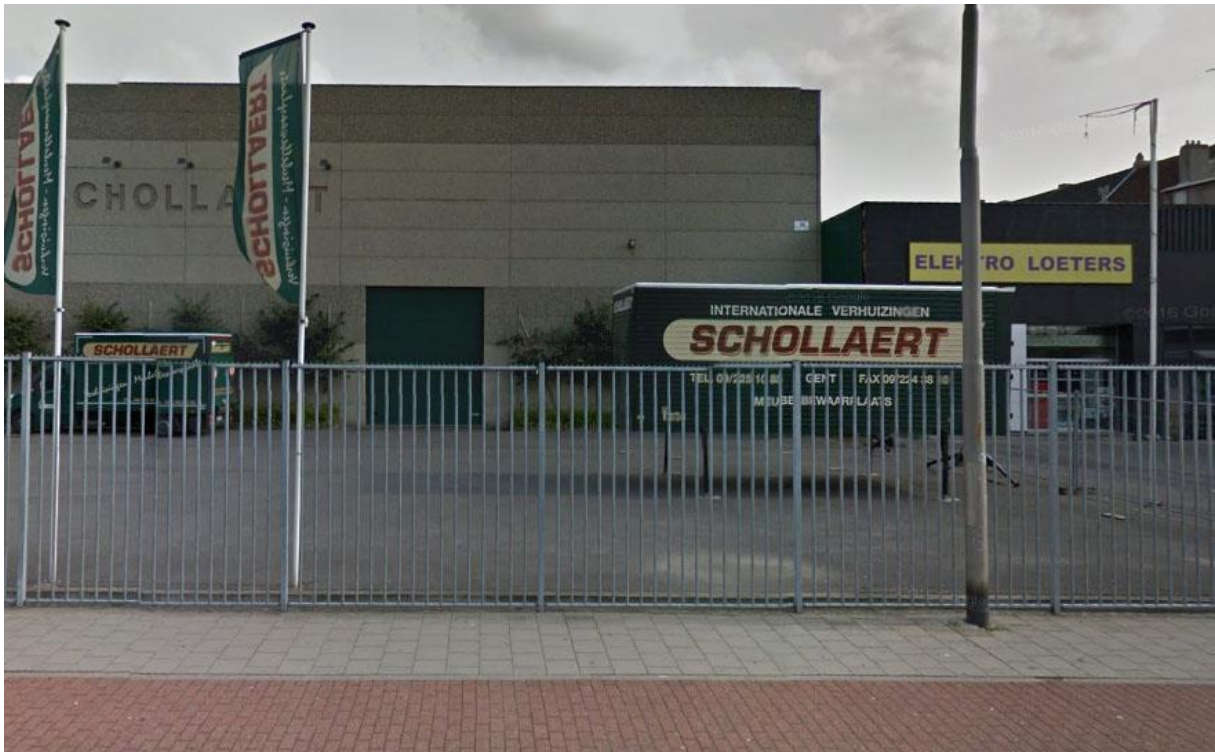

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

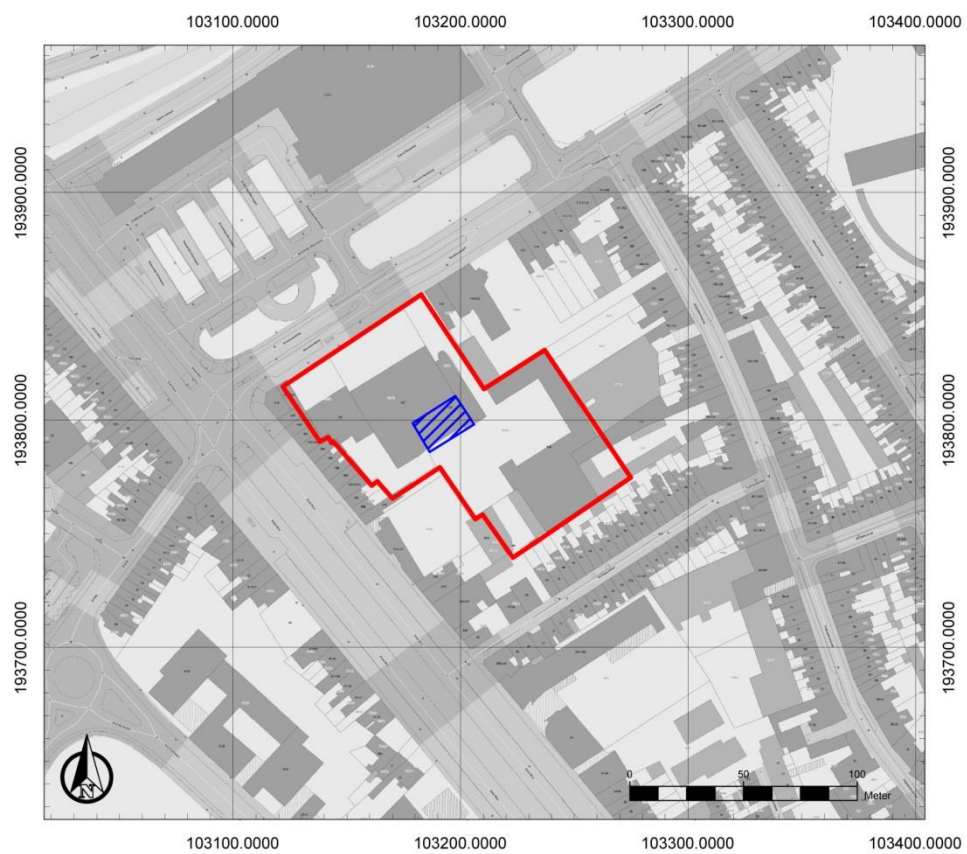
Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 13/10/2016 – 20/10/2016

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, middeleeuwen, nieuwe tijd

Verstoorde zones: op heden wordt het onderzoeksgebied ingenomen door industriebouw en verharding (Figuur 3). Er zijn geen doorsnedetekeningen beschikbaar van de aanwezige bebouwing en verharding. Vermoedelijk hebben ze een verstoring veroorzaakt van ca. 50 cm diepte. Plaatselijk is een ondergrondse fietsenstalling en berging aanwezig (Figuur 4), met een oppervlakte van ca. 344 m². Deze heeft een verstoringdiepte van ca. 1,78 m (7,47 m TAW).

Figuur 3: Bestaande toestand, zicht vanuit Nieuwewandeling

Figuur 4: Aanduiding ondergrondse fietsenstalling/berging (blauw)

2.2 Archeologische voorkennis

Niet van toepassing.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

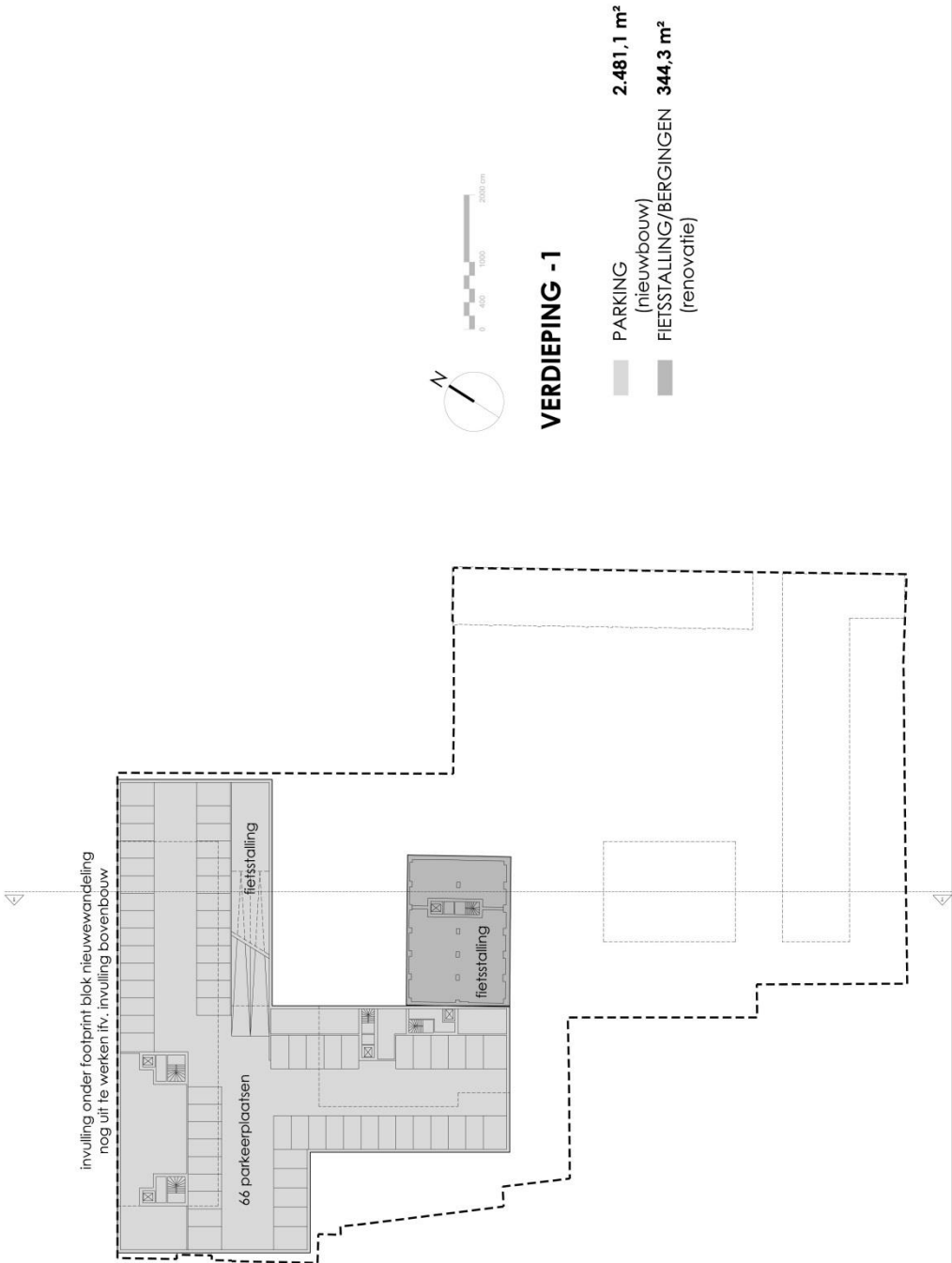
Op het terrein worden vijf bouwblokken gerealiseerd (Figuur 5). Er is geen sonderingsverslag voorhanden, dus op heden is het moeilijk om al iets over de funderingswijze te zeggen. Ter hoogte van de Nieuwewandeling wordt een ondergrondse parking voorzien van ca. 2481 m² (Figuur 6). De ondergrondse parking kent een verstoringsdiepte van ca. 1,78 à 3,50 m onder het maaiveld (6,25 – 7,47 m TAW). De diepte is het grootste aan de zijde van de Nieuwewandeling. Een bestaande ondergrondse fietsenstalling en berging van ca. 344 m² wordt gerenoveerd. Verder wordt op het terrein omgevingsaanleg gepland. Deze heeft een verstoringsdiepte van 40 à 50 cm. De verschillende bodemingrepen betekenen ook een verstoring door middel van compactie, buiten de zones die vergraven zullen worden.

SCHOLLAERT-SITE > volumestudie 9/09/2016

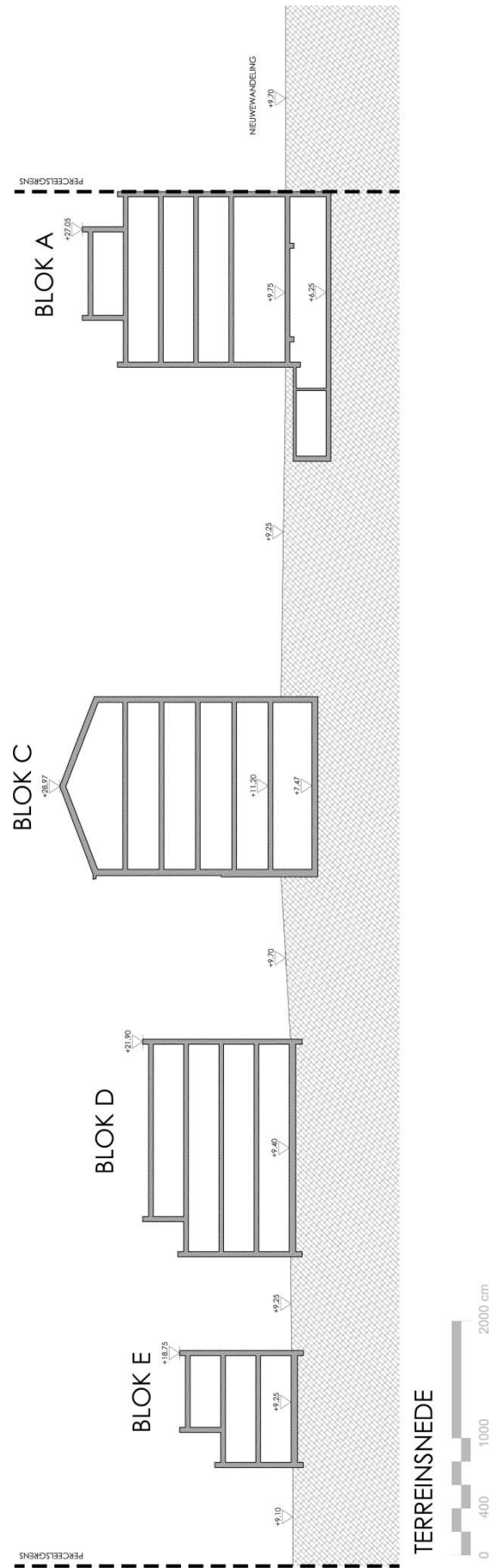
BONTINCK
ARCHITECTEN EN INGENIEUR

Figuur 5: Ontwerpplan (Bontinck)

Figuur 6: Kelderverdieping (Bontinck)

Figuur 7: Snedes ontwerp (Bontinck)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met het stadsplan van Gent door Jacob van Deventer (1559), het stadsplan van Gent door H. Braun en F. Hogenberg (1576), Het plan van Guicciardini (1582-1588), het stadsgezicht op Gent door Hendrik Hondius (1641), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Vue d'une des extrémités de la ville de Gand (1772), het Plan van Roothaese (1829), de Vandermaelenkaart (1846-1854) en een stadsplan van Gent door J. Gevaert en A.J. Van Impe (1878) worden negen momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief.

Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing. De topografische kaarten uit de 20ste eeuw van vóór 1950, leveren geen informatie aan over de bebouwing in het projectgebied, omdat het bouwblok op de kaart gearceerd weergegeven wordt.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

Bij de opmaak van de archeologienota werd contact opgenomen met de dienst Stadsarcheologie Gent. Verder werd in belangrijke mate gebruik gemaakt van het werk: Capiteyn, A./L. Charles/M.C. Laleman, 2007: *Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, Gent.

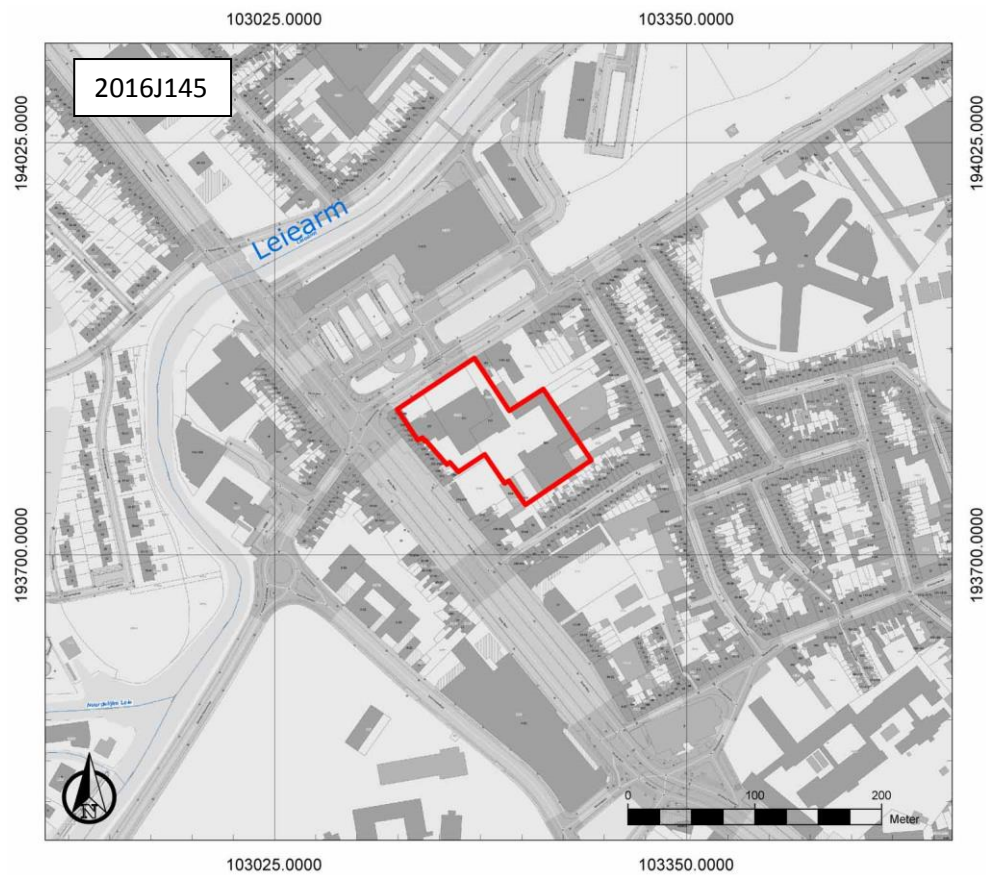
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

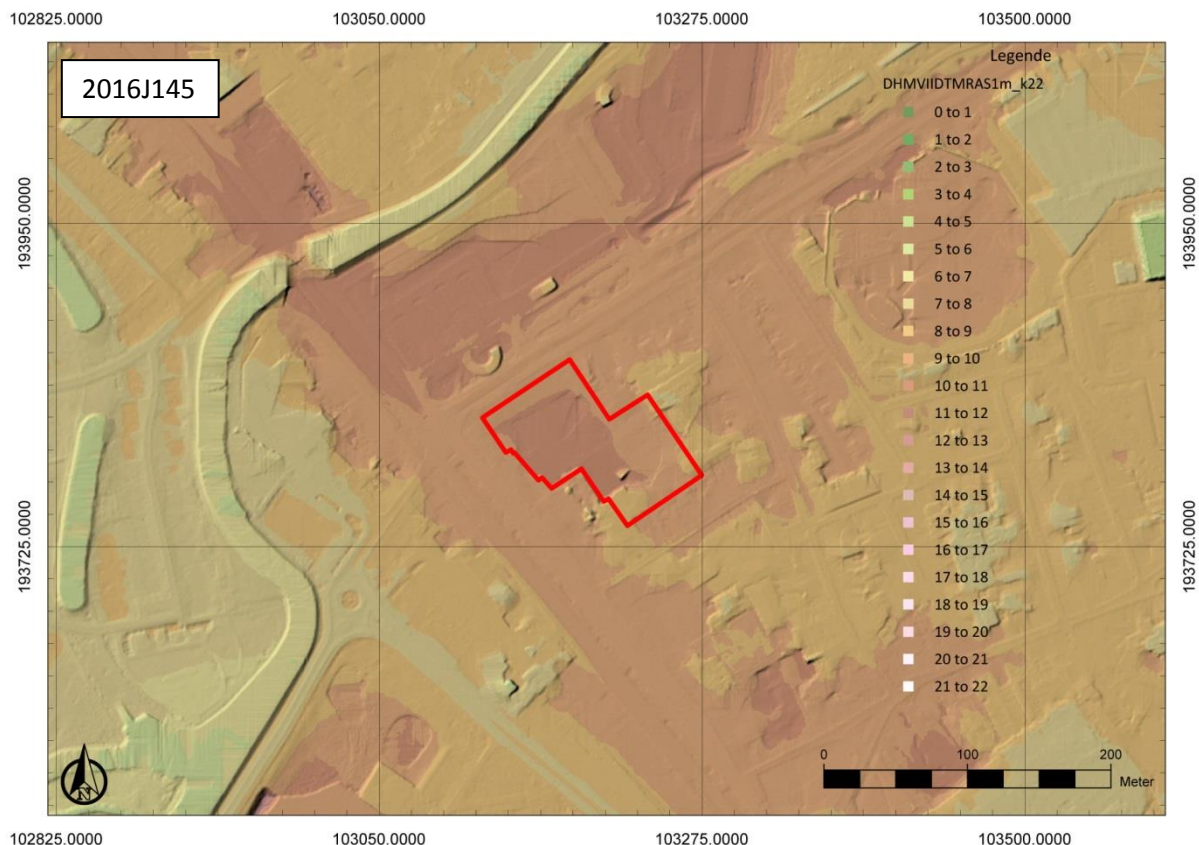
Het onderzoeksgebied wordt omgeven door de Nieuwewandeling in het noorden, de Krijgsgasthuisstraat in het oosten, de Koolkapperstraat in het zuiden en Einde Were in het westen (Figuur 8). Het terrein situeert zich ten westen van het centrum van Gent, in woonuitbreidingsgebieden met culturele, historische en/of esthetische waarde. Op hydrografisch vlak is het gelegen binnen het Bekken Gentse Kanalen. Ten noordwesten bevindt zich een Leiearm (Figuur 9).

Figuur 8: Luchtfoto van 2015 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 9: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://www.geopunt.be/>)

Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m, met aanduiding van het onderzoeksgebied-detail

Figuur 11: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost op het terrein (<http://www.geopunt.be/>)

Het onderzoeksgebied bevindt zich in een licht golvend gebied ter hoogte van de zuidelijke uitloper van de Vlaamse Vallei (Figuur 11), op een hoogte van ca. 8,9 m tot 10,7 m TAW (Figuur 10). De Vlaamse Vallei vormt een brede vlakte, en toont zich als een brede zandige vlakte, ontstaan tijdens het fluvioperiglaciaal Weichseliaan. Door de holocene insnijding van de Schelde ontwikkelde dit gebied zich tot een laagterras. De topografie van de Scheldevallei vormt een vrij vlakke lichtgolvende oppervlakte. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan de morfologie van de fluvioperiglaciaal afzettingen.³ De stad Gent is ontstaan aan de samenvloeiing van de Leie en de Schelde. Het grootste deel van de stad wordt gekenmerkt door een vochtige dalbodem. In deze dalbodem zijn een aantal hoger gelegen zandheuvels bewaard gebleven.⁴ Het onderzoeksgebied ligt aan de Nieuwewandeling, nabij de laatmiddeleeuwse stadsomwalling en een gedempte Leiearm (zie 2.4.2 Historische beschrijving). Deze Leiearm was een smalle winterbedding die tussen de lage dekzandrug van Ekkergerm en de dekzandrug van Mariakerkekouter lag.⁵ Het huidige reliëf nabij het onderzoeksgebied, zoals zichtbaar op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.), toont een

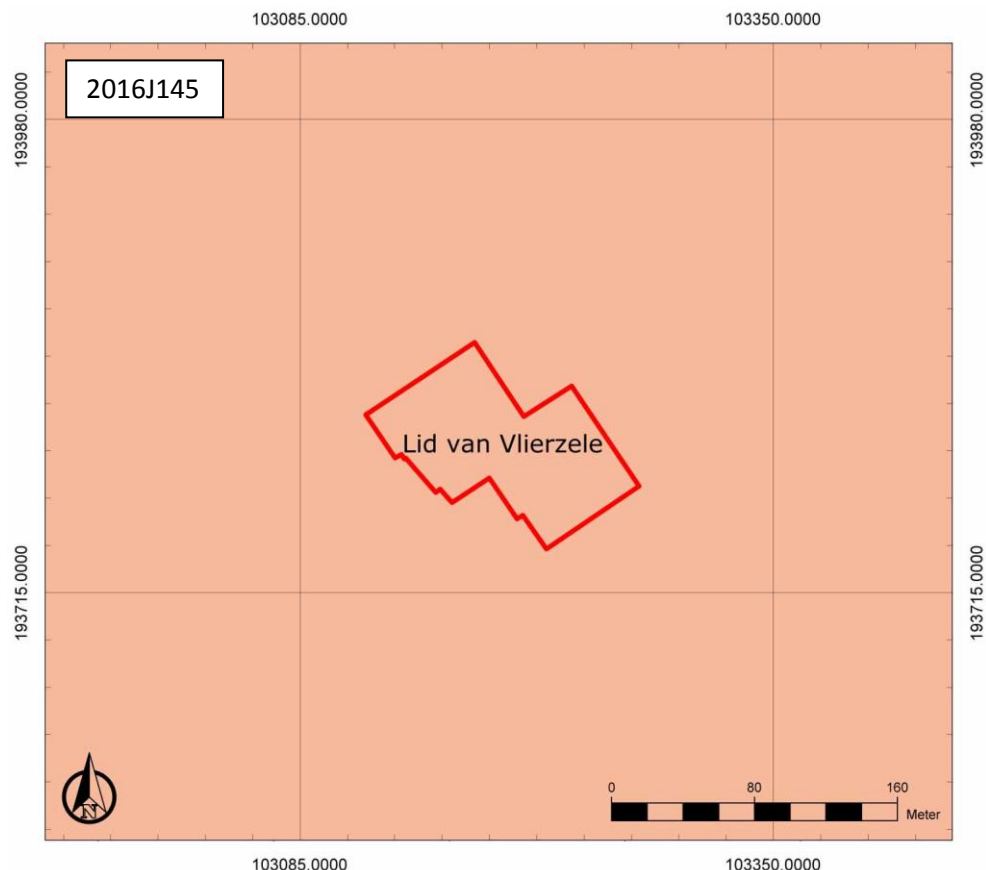
³ Vermeire *et al.* 1999, 7

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Gent - middeleeuwse stadskern, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121063> (geraadpleegd op 19 oktober 2016).

⁵ Devrieze *et al.* 2015, 60

erhogingen in het landschap als gevolg van de voormalige stadsomwalling (Figuur 21). Mogelijk wijst dit erop dat het terrein opgehoogd is, ten opzichte van het natuurlijke niveau.

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 12) bestaat uit afzettingen van het Lid van Vlierzele, een onderdeel van de Formatie van Gent. Deze formatie dateert uit het Eoceen, tussen 54 miljoen en 39,5 miljoen jaar geleden. Het Lid van Vlierzele bestaat uit grijsgroen glauconiethoudend gelaagd fijn zand met kleilenzen en humeuze tussenlagen, onderaan is het homogener kleiig zeer fijn zand. De dikte van dit pakket kan sterk variëren en is gemiddeld 12m dik. Aangezien het quartair pakket in dit deel van Gent tussen 15 en 30m dik is,⁶ is de tertiaire ondergrond dus enkel via boringen te bereiken.

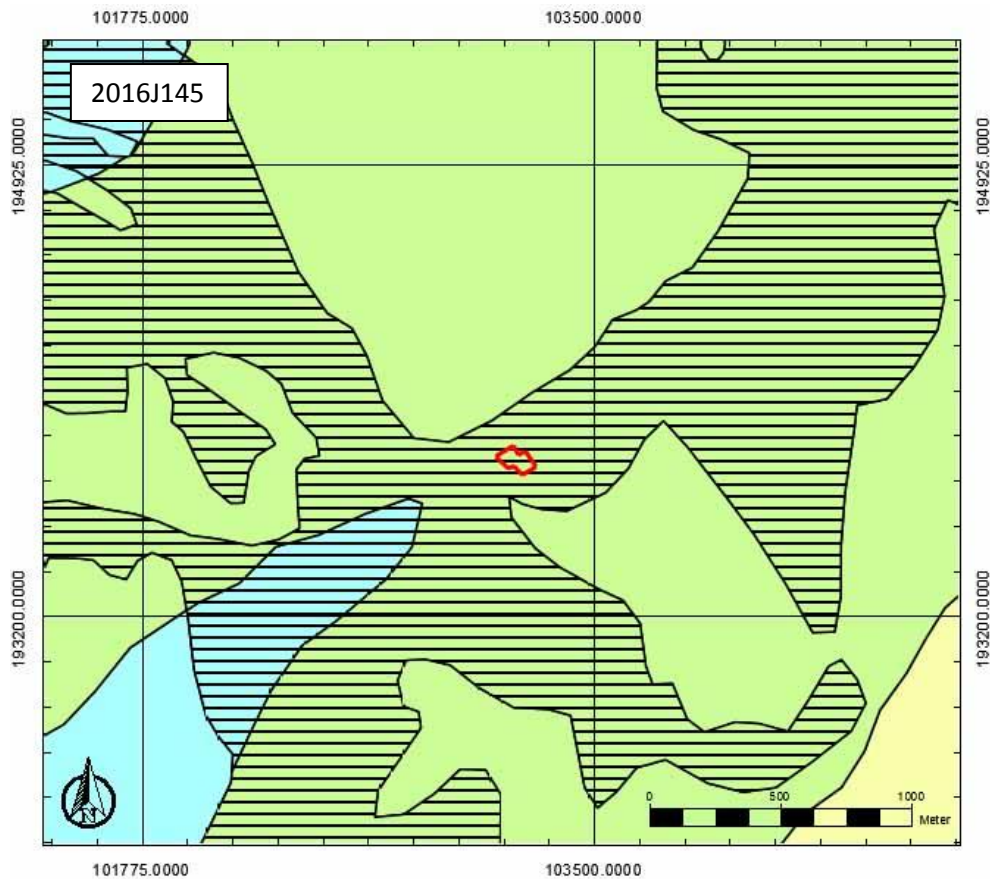

Figuur 12: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

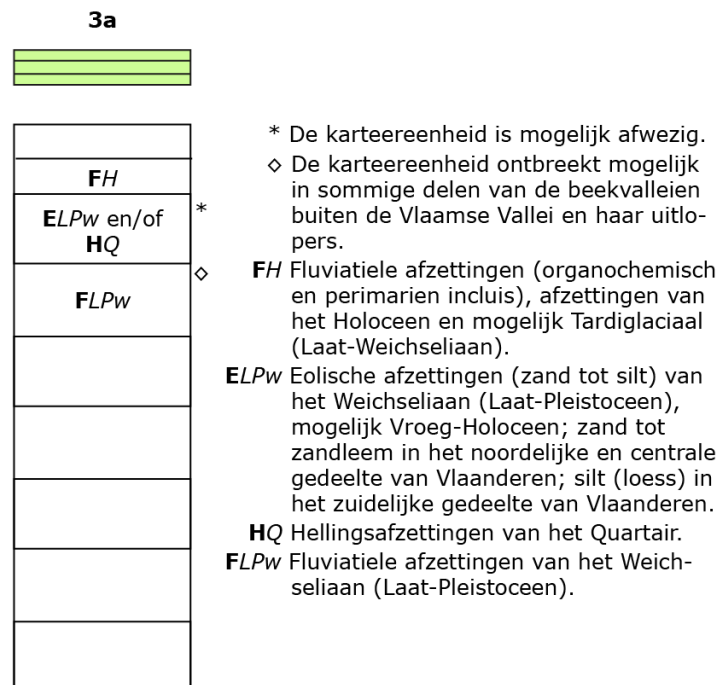
De quartairgeologische ondergrond bestaat ter hoogte van het onderzoeksterrein uit alluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). Deze alluviale afzettingen werden afgedekt door zandige tot zandlemige eolische afzettingen of hellingsafzettingen. Deze karteereenheden zijn mogelijk afwezig. Bovenaan zijn alluviale afzettingen uit het Laat-Weichseliaan en uit het Holoceen aanwezig (Figuur 13, Figuur 14).⁷ Ze houden verband met de aanwezigheid van de hoger vermelde Leiearm.

⁶ De Geyter 1996, 14-27; www.geopunt.be/kaart

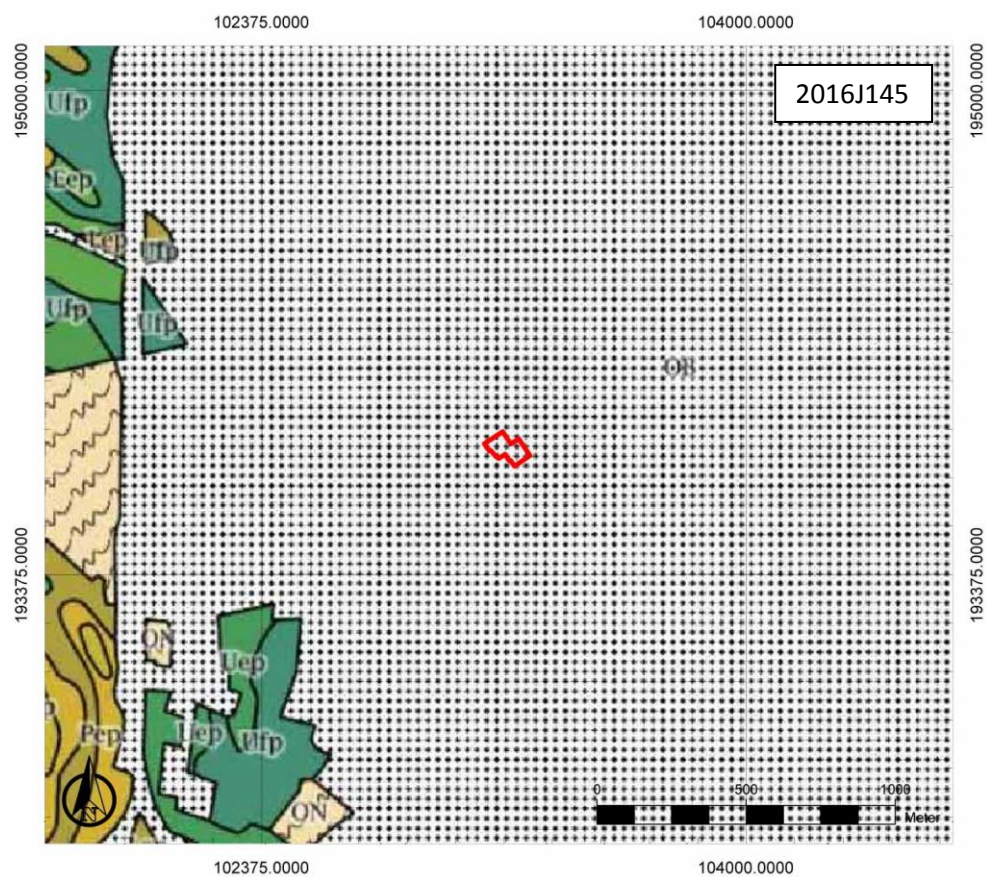
⁷ www.geopunt.be/kaart

Figuur 13: Quartaairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 14: Legende bij de quairgeologische kaart (www.geopunt.be)

Figuur 15: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 16: Bodemgebruikskarta met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 15) geeft het volledige onderzoeksgebied aan als bebouwde zones (OB). Verder ten westen van het onderzoeksgebied wordt de bodem aangegeven als natte klei- en zandleembodems zonder duidelijke profielvorming. Ze zijn typisch voor alluviale gronden.⁸ Volgens de bodemgebruikskaart is het terrein momenteel bebouwd en verhard (Figuur 16).

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Het plangebied bevindt zich in de oude stadswijk Ekkerghem.⁹ Dit gehucht rond de parochie Sint-Martinus was van in de middeleeuwen tot in de 19de eeuw een landelijk gebied binnen de stadsomwalling. Het werd op het einde van de 13de eeuw overgedragen aan de stad.¹⁰

Zoals reeds aangehaald bevindt het onderzoeksgebied zich nabij de laatmiddeleeuwse stadsomwalling van Gent en specifiek nabij de Brugse poort. Daarom schenken we bijzondere aandacht aan de laatmiddeleeuwse verdediging van de stad. Deze verdediging steunde in hoofdzaak op de inundatiestrategie. Daarbij konden delen rondom de stad onder water gezet worden, zodat de vijand de stad niet kon naderen. Gebieden die minder goed beschermd werden door het water, kregen versterkingen. Dit was onder andere het geval aan de Brugse Poort. Van aan de Brugse Poort liep in zuidwestelijke richting de winterbedding van een Leiearm die extra versterkt werd. Een bron uit 1308 vermeldt deze versterking. Vermoedelijk ging het in de 14de eeuw om een aarden wal met palissade en wachthuisjes. De Leiearm werd omgevormd tot vestgracht. In 1414-1415 werd gestart met de bouw van een stenen muur met torens. Hoe deze muur eruitzag is te zien op het 'Panoramisch gezicht op Gent' uit 1543 (Figuur 17). Op kaarten uit de 16de eeuw is deze omwalling ook zichtbaar (Figuur 18, Figuur 19). Gent werd in 1577-1584 omringd door een gebastioneerde vestgordel. Aan de Brugse Poort werden drie bastions aangelegd. De vestgracht werd ontdekt: één gracht volgde de contouren van de bastions, een andere volgde een rechtlijniger verloop, meer buiten de stad. Deze nieuwe situatie is al zichtbaar op een plan van Guicciardini (1582-1588, Figuur 20) en is nog steeds zichtbaar op het plan van Ferraris (1771-1777, Figuur 22), maar is het duidelijkst op een plan uit 1641 van Hondius (Figuur 21).¹¹

Op het einde van de 18de eeuw verdween de verdedigingsgordel van de stad. In 1787-1789 werden de bastions aan de Brugse Poort geëgaliseerd en werd er een promenade of wandeling aangelegd: de Nieuwewandeling. De vestgracht die rond de bastions liep werd rechtgetrokken en liep langs deze wandeling. Er ontstond een eiland tussen de twee vestgrachten. Dit eiland is nu nog zichtbaar in het landschap als het Groenevalleipark. De Nieuwewandeling werd in 1880 omgevormd tot een langgerekt landschapspark.¹²

Het landelijke Ekkerghem onderging naast het verdwijnen van de vesten nog andere grote veranderingen vanaf de tweede helft van de 18de eeuw. In 1751-1753 werd de Coupure gegraven, een verbindingskanaal tussen de Brugse Vaart en de Leie. De aanleg van de Coupure maakte dat Ekkerghem een beetje geïsoleerd lag en langer een landelijker karakter bleef houden dan de rest van de stad.¹³ Langs de Coupure werd in de jaren 70 van de 18de eeuw het Rasphuis opgetrokken. Dit grote achthoekige gebouw was één van de eerste tuchthuizen van de Nederlanden. Bedelaars, landlopers en misdadigers werden er opgesloten en er werd hen een vak geleerd. Tot dwangarbeid

⁸ www.geopunt.be

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Ekkerghem, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/103070> (geraadpleegd op 14 oktober 2016).

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Gent zestiende-eeuwse stadsuitbreiding, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/122210> (geraadpleegd op 19 oktober 2016).

¹¹ Devrieze *et al.* 2015, 60-69

¹² Devrieze *et al.* 2015, 60-69

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Gent - 19de- en 20ste-eeuwse stadsuitbreiding, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/122211> (geraadpleegd op 14 oktober 2016).

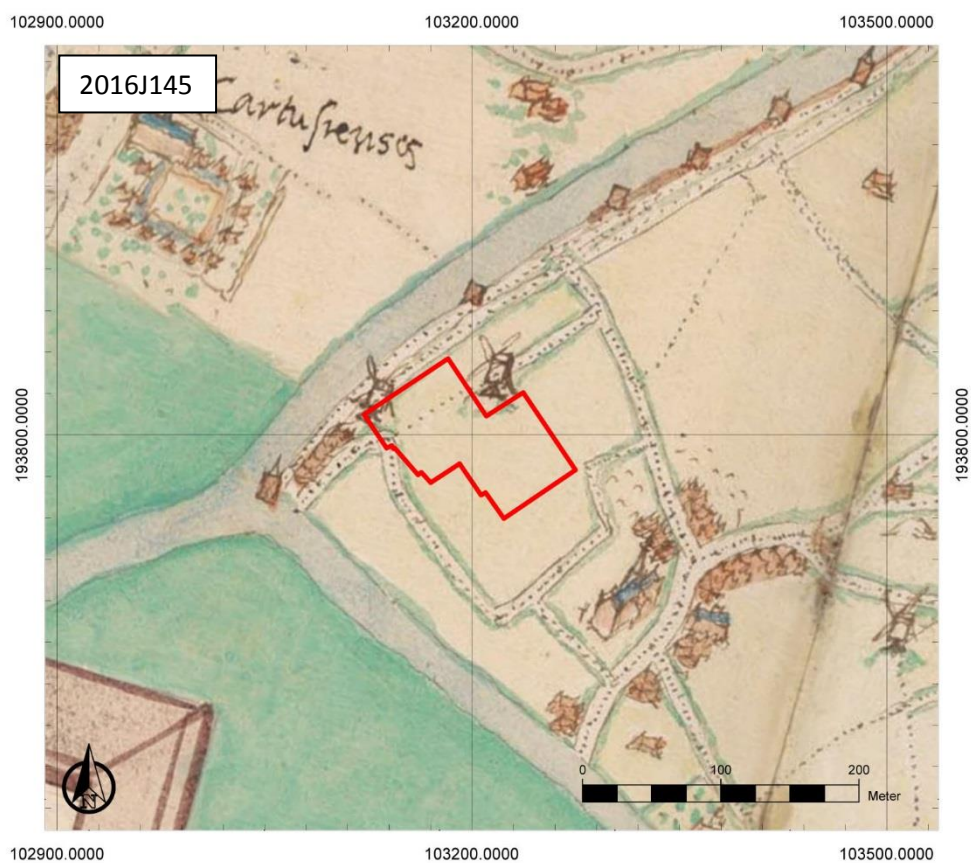
veroordeelde misdadigers moesten hout raspen als kleurstof voor de verfindustrie, vandaar de naam Rasphuis. De achthoekige structuur is duidelijk zichtbaar op de Ferrariskaart (Figuur 23). Ongeveer halverwege de Nieuwewandeling werd in 1859-1861 de Rijksgevangenis opgetrokken.¹⁴ Tussen de twee wereldoorlogen werd het Rasphuis afgebroken. Aan de Nieuwewandeling verschenen burgerhuizen, industrie- en handelspanden en verdwenen de laatste agrarische delen van Ekkerghem.

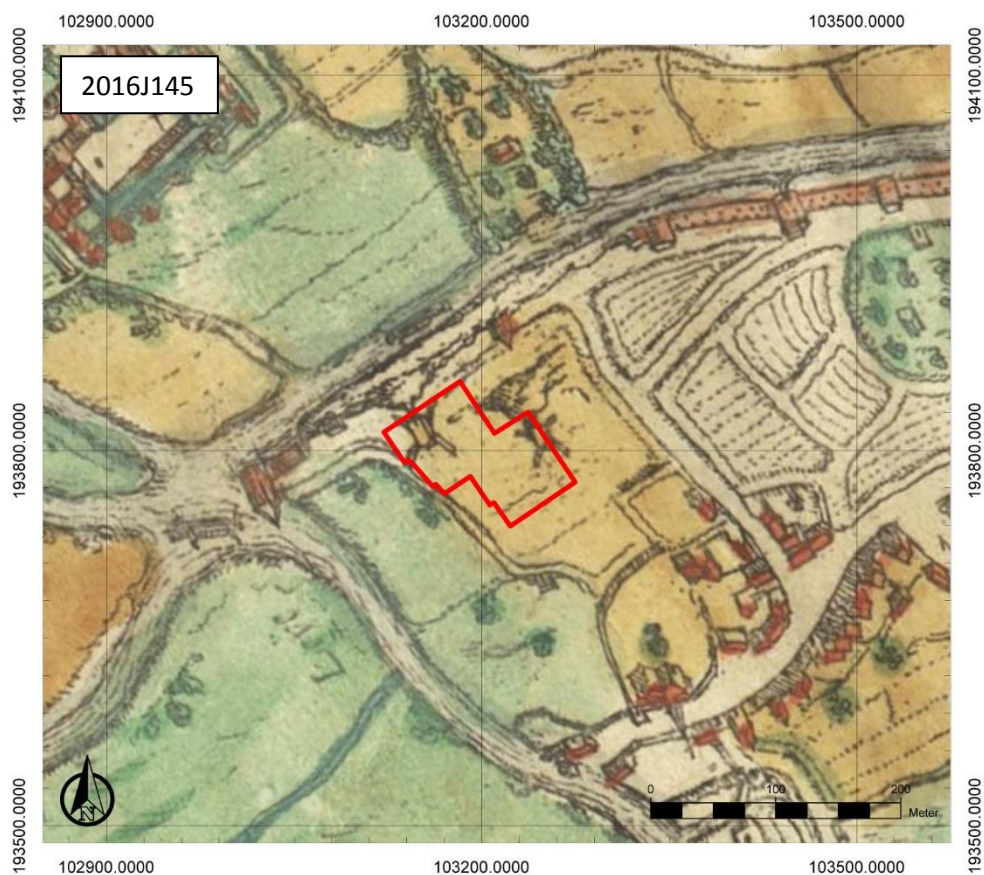
Figuur 17: Detail uit het Panoramisch gezicht op Gent uit 1534. De vest met grote toren aan de Leiearm aan de Brugse Poort ten noorden van Ekkerghem is duidelijk zichtbaar (Acke *et al.* 2016, 28, fig. 26)

Op het plan van Jacob Van Deventer uit 1559 zijn aan de rand van het onderzoeksgebied twee molens te zien (Figuur 18). De ene bevindt zich ten noordwesten, de andere ten oosten. Binnen het onderzoeksgebied is verder geen bebouwing aangegeven. Het plan van Braun en Hogenberg uit 1576 toont een gelijkaardige situatie (Figuur 19). Het plan van Guicciardini uit 1582-1588 toont slechts één molen, ten noordoosten van het onderzoeksgebied (Figuur 20). Het plan van Hondius uit 1641 (Figuur 21) toont echter opnieuw twee molens, net zoals op de kaarten van Jacob Van Deventer en van Braun en Hogenberg. Dit wijst er op dat de situatie aangegeven op het plan van Guicciardini wellicht niet volledig klopt. Op het plan van Hondius zijn nu meer details te zien binnen het onderzoeksgebied. Het toont dat in het noorden van het onderzoeksgebied bomen aanwezig zijn. Het zuiden lijkt in gebruik geweest als akkerland. Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden uit 1771-1778 is het onderzoeksgebied aangegeven als tuinen (Figuur 23), maar op een plan uit 1772 (Figuur 24) is het onderzoeksgebied aangegeven als akkerland en grasland. Hetzelfde beeld krijgen we te zien op een plan van Roothaese uit 1829 (Figuur 25). De kaart van Vadermaelen uit 1846-1854 verschaft jammer genoeg geen gedetailleerde informatie met betrekking tot het onderzoeksgebied (Figuur 26).

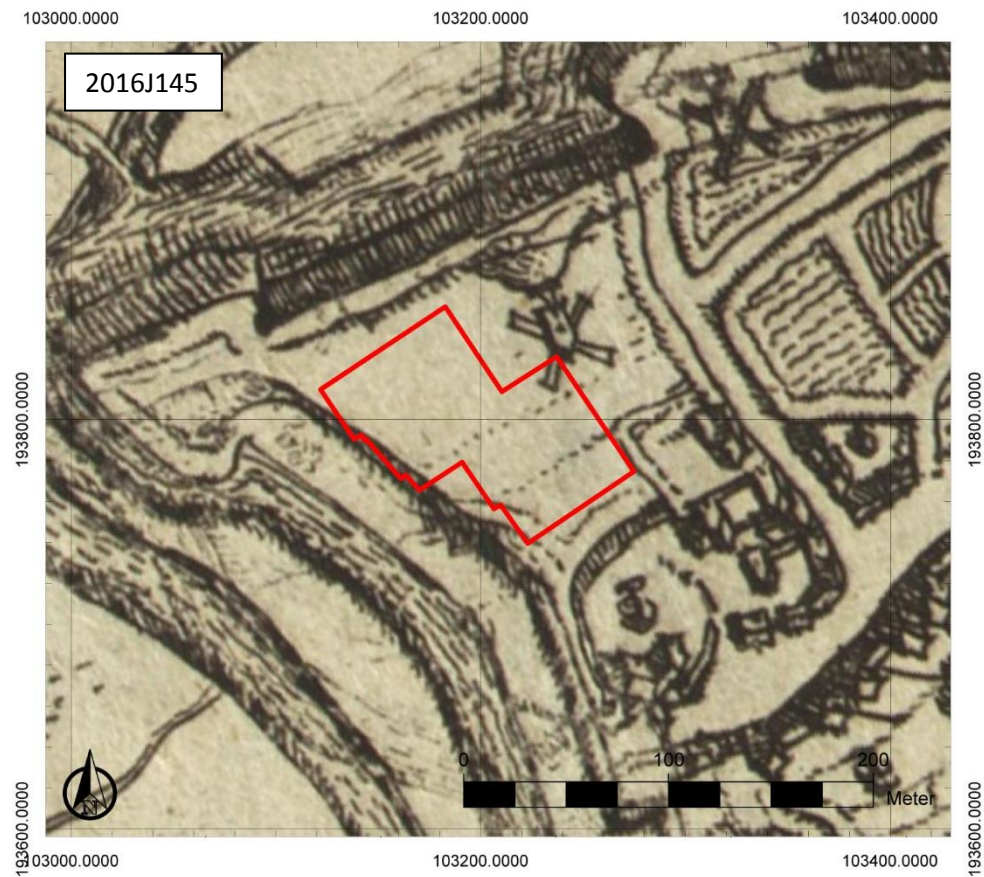
¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Nieuwewandeling, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/103153> (geraadpleegd op 14 oktober 2016).

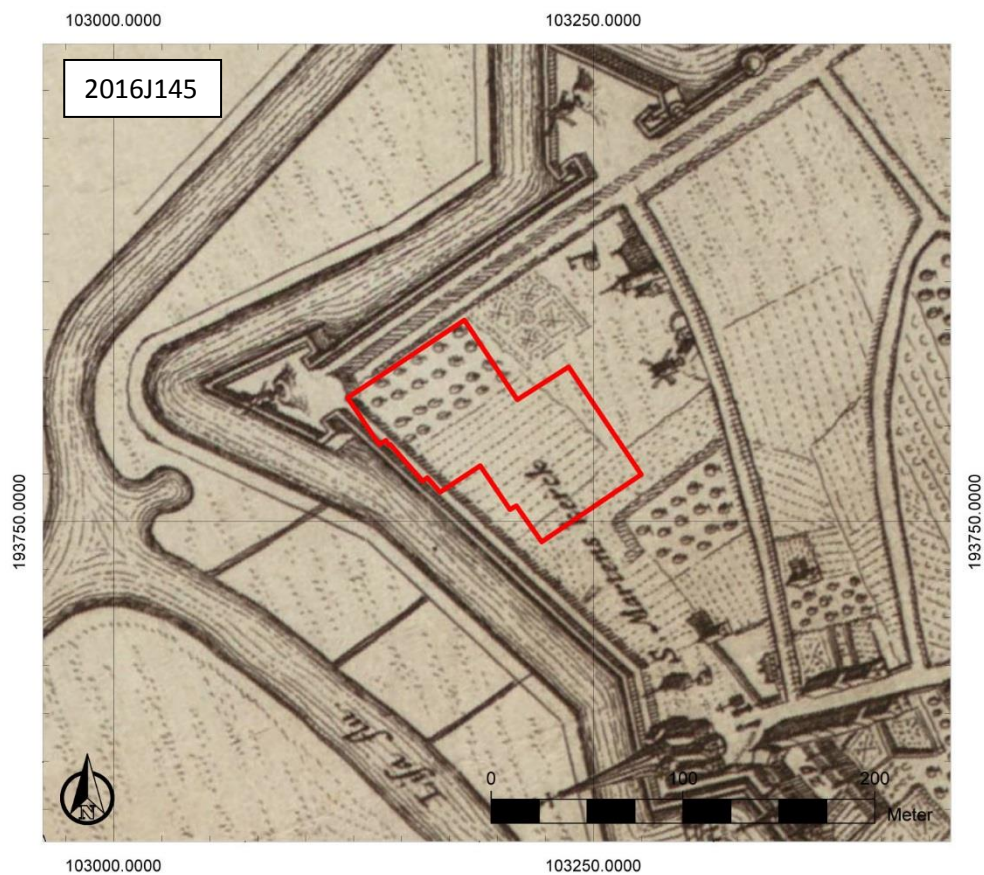
Figuur 18: Plan van Jacob Van Deventer met situering van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 19: Plan van Braun en Hogenberg met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

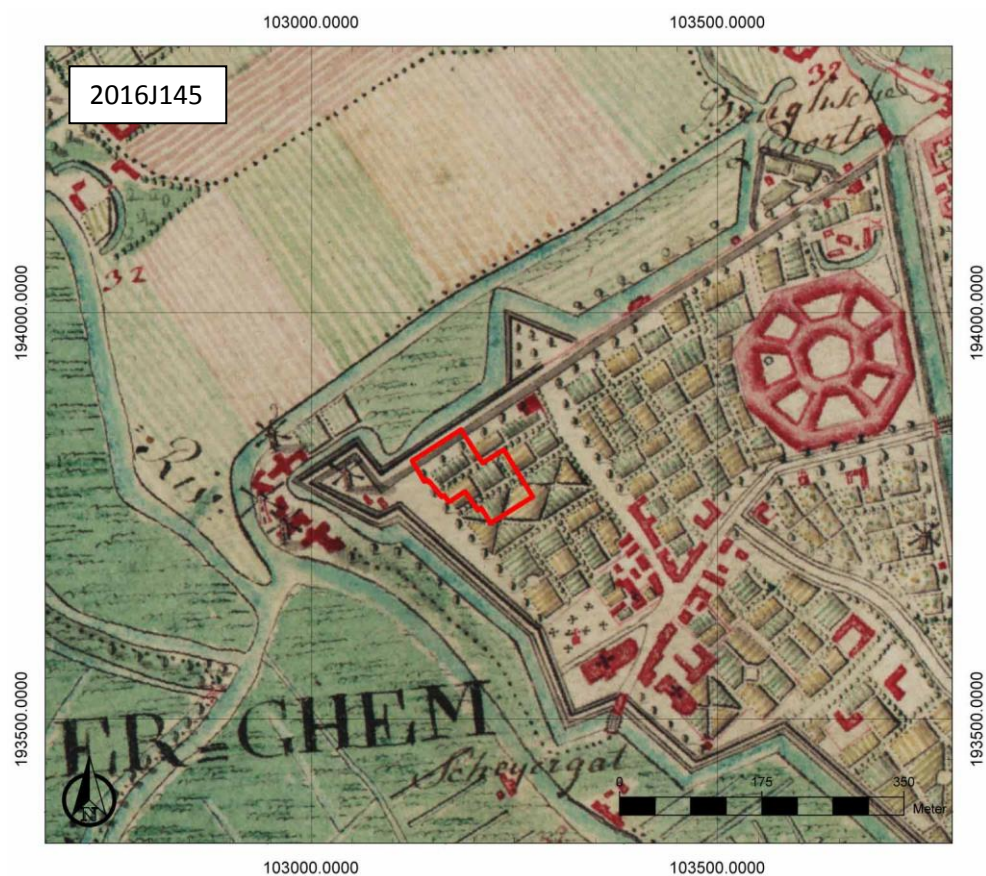
Figuur 20: Plan van Guicciardini (1582-1588) met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

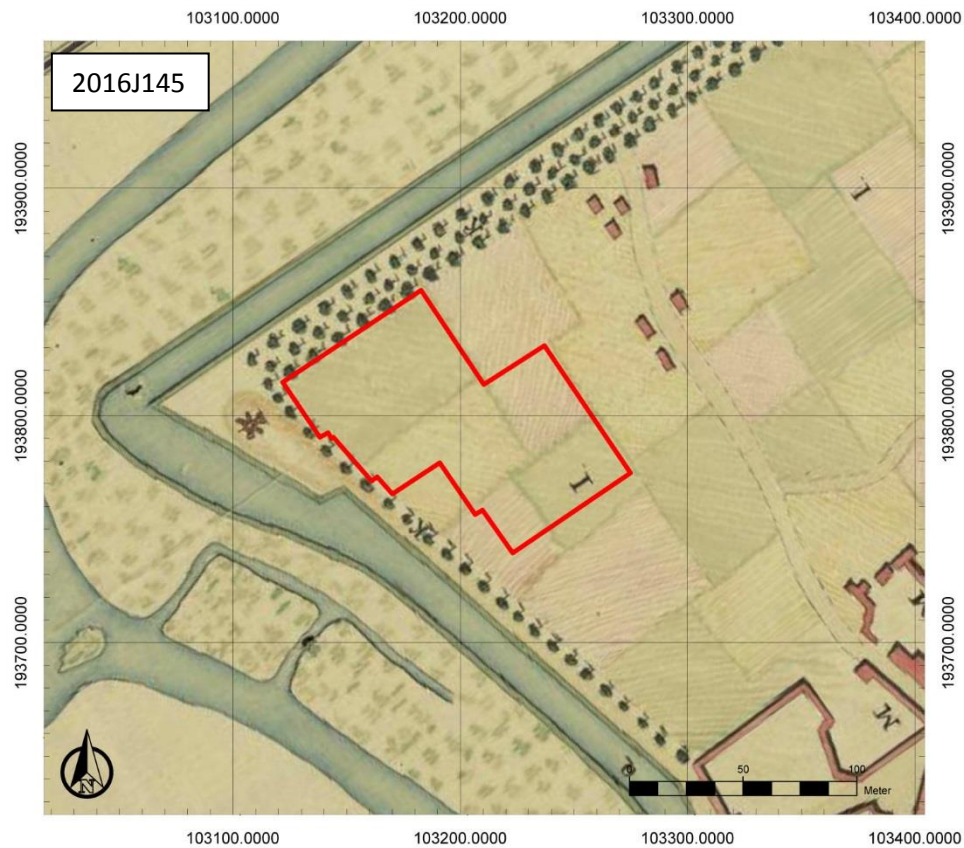
Figuur 21: Plan van Hondius met situering van het plangebied (www.cartesius.be)

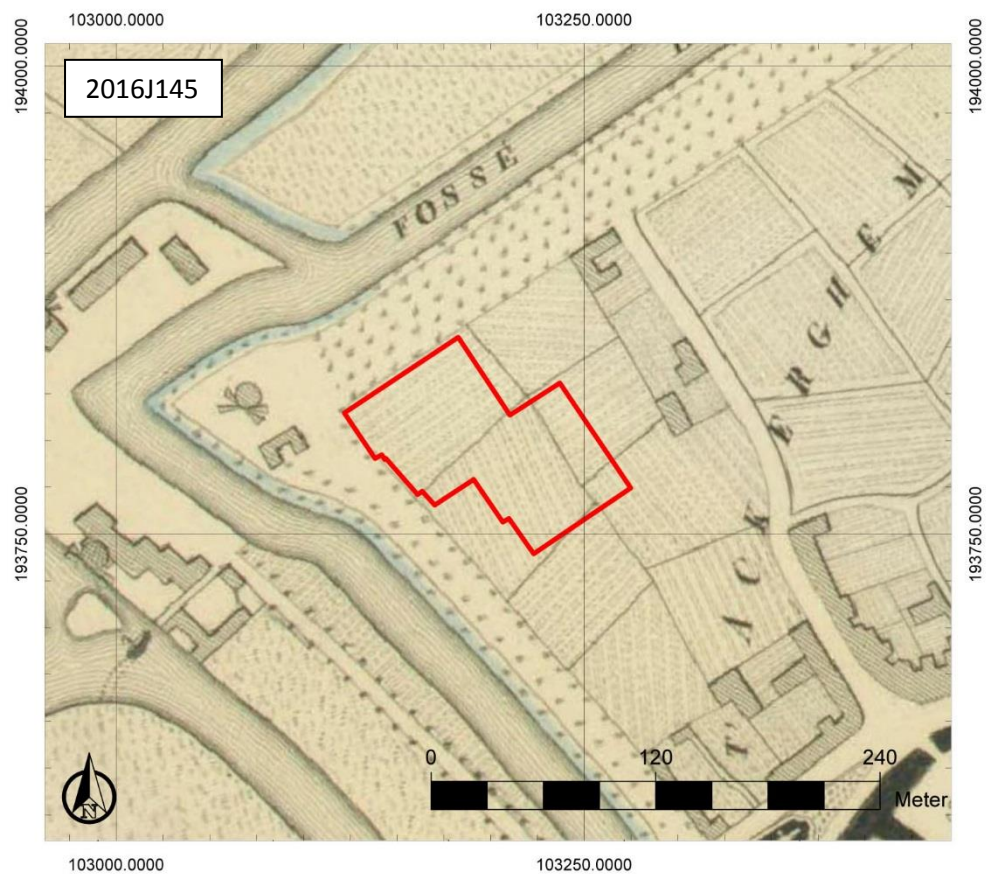
Figuur 22: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden-overzicht (www.geopunt.be)

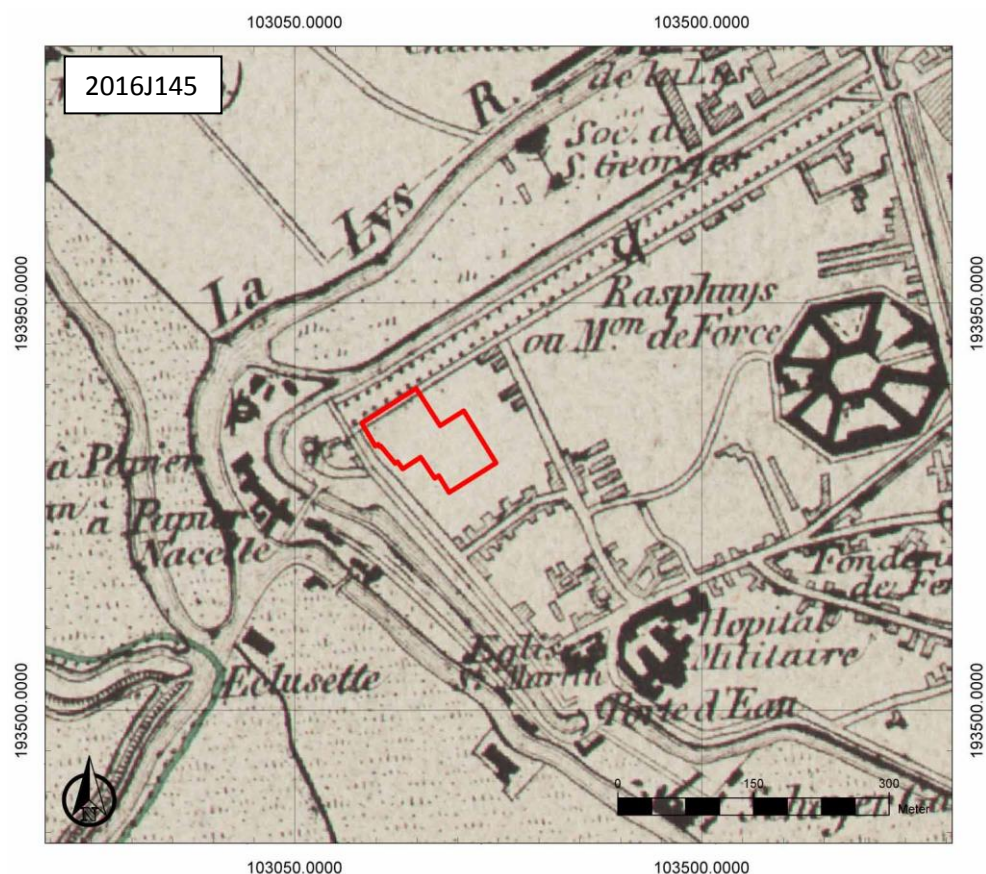
Figuur 23: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden-detail (www.geopunt.be)

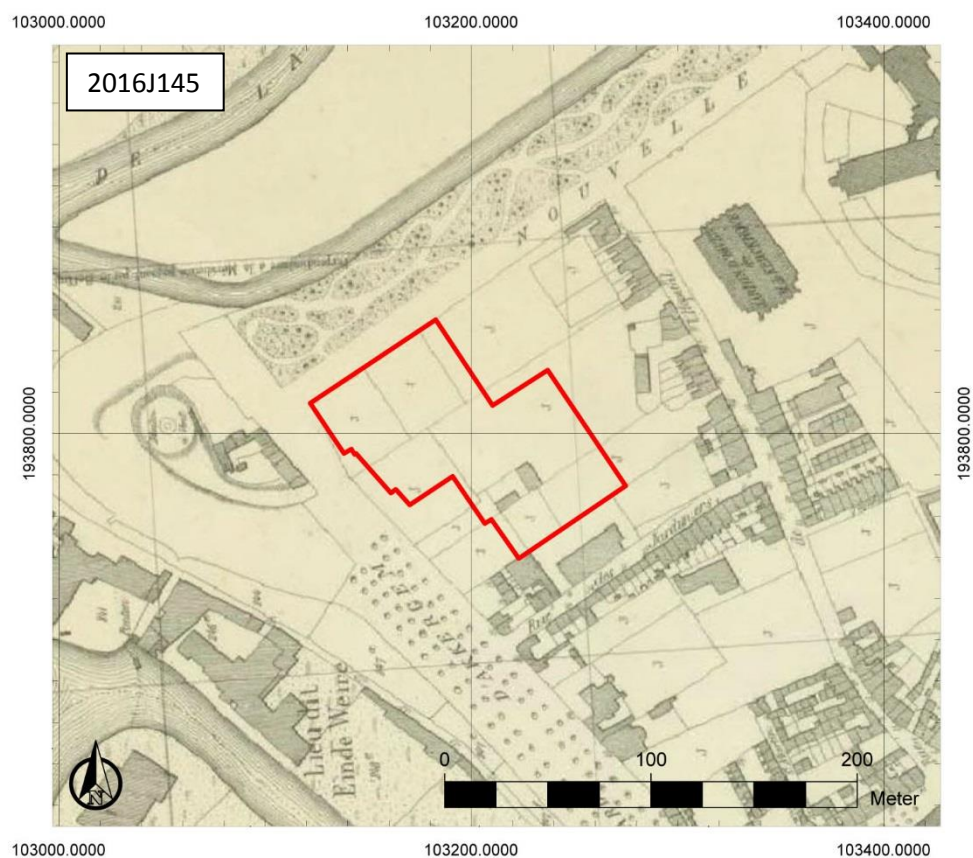
Figuur 24: Plan uit 1772 'Vue d'une des extrémités de la ville de Gand' met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 25: Plan van Roothaese uit 1829 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

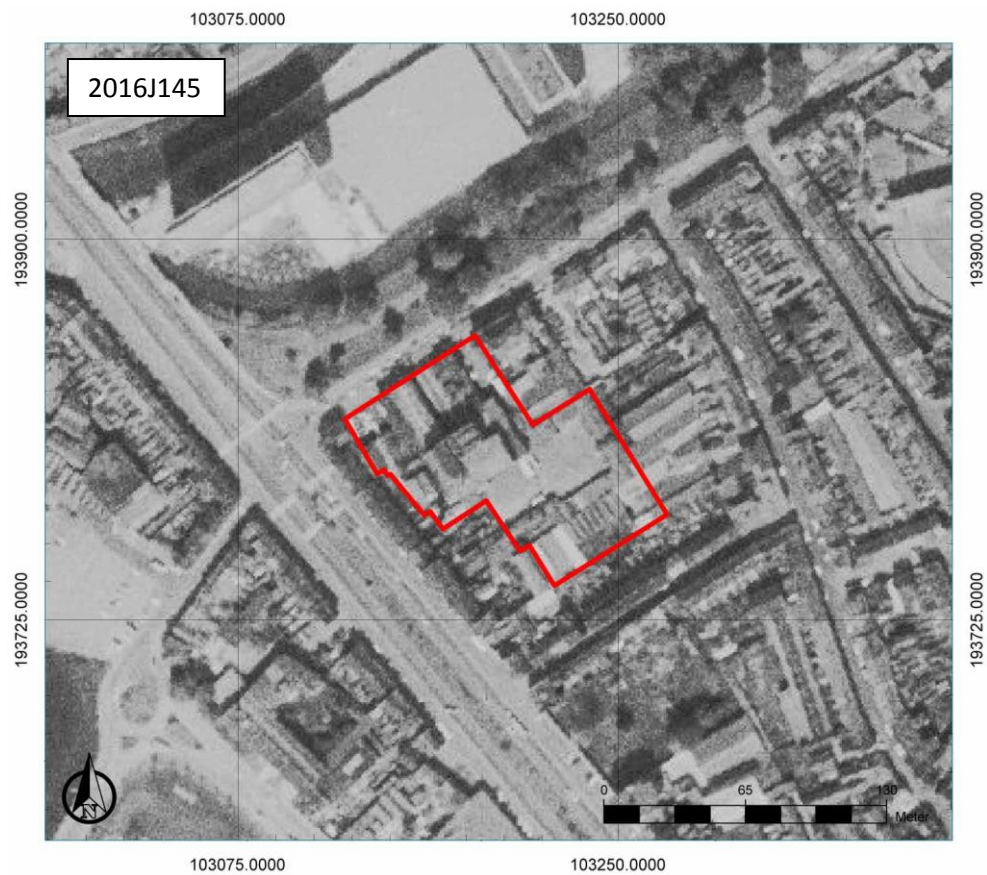
Figuur 26: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 27: Plan van Gevaert en Van Impe met aanduiding van het plangebied (https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/)

Figuur 28: Luchtfoto uit 1952 met aanduiding van het projectgebied (<http://cartesius.be/CartesiusPortal/>)

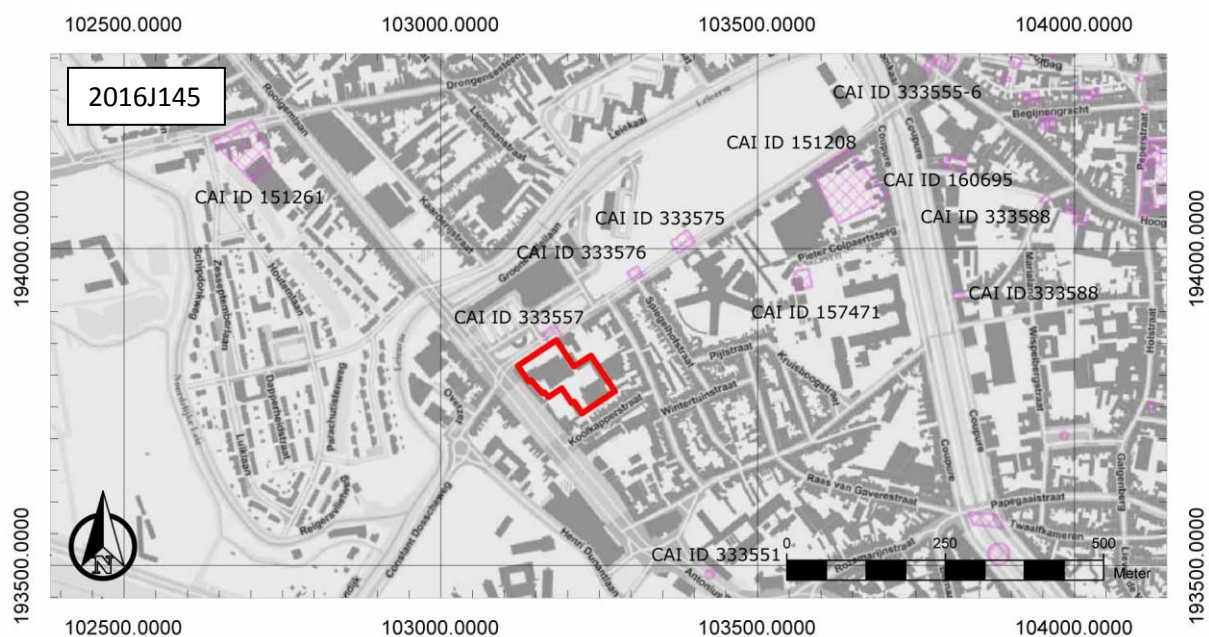

Figuur 29: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op een stadsplan van Gent opgemaakt door Gevaert en Van Impe (1878) verschijnen voor het eerst twee gebouwen binnen het projectgebied (Figuur 27). Luchtfoto's uit 1952 (Figuur 28) en uit 1971 (Figuur 29) tonen dat het onderzoeksgebied ten laatste vanaf 1952 ingenomen wordt door magazijnen en verharding, zoals dat vandaag de dag nog steeds het geval is.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen de vastgestelde archeologische zone 'Historische stadskern van Gent'. De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het plangebied waar delen van de laatmiddeleeuwse stadsversterking waargenomen zijn (Figuur 30). Het gaat om delen van de stadsmuur, van de verdedigingstorens en van een sluis.¹⁵ Ze waren opgebouwd uit baksteen, vaak met een parement van witte kalkzandsteen. Ook andere locaties verwijzen naar de sporen van middeleeuwse activiteit. Ter hoogte van de Akkerstraat werd een vermoedelijke ophogingslaag aangetroffen met daarin 15de-eeuws materiaal (CAI ID 160695).¹⁶ Bij wegenwerken aan de Rasphuisstraat kwamen heel wat middeleeuwse vondsten aan het licht (CAI ID 333588).¹⁷ Ook de fundering van het Rasphuis werd vastgesteld (CAI ID 157471).¹⁸

Figuur 30: Overzichtskaart Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerendergoed.be/>)

Twee locaties werden aan de CAI toegevoegd op basis van kaartmateriaal, met name langs de Drongensesteenweg, waar zich in de 18de eeuw een site met walgracht bevond (CAI ID 151261)¹⁹ en aan het kruispunt van Nieuwewandeling en Coupure, waar zich in de 18de eeuw een lusthof bevond, het zogenaamde Spiegelhof. Het Spiegelhof gaat terug op een site met walgracht uit de middeleeuwen. De oudste bekende bezitter van deze site met walgracht dateert uit de 13de eeuw (CAI ID 151208).²⁰

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris CAI ID 333555, CAI ID 333556, CAI ID 333557, CAI ID 333558, CAI ID 333575 en CAI ID 333576 (geraadpleegd op 14 oktober 2016)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 160695, Akkerstraat I (geraadpleegd op 14 oktober 2016)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 333588, Rasphuisstraat (geraadpleegd op 14 oktober 2016)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 157471, Rasphuis (geraadpleegd op 14 oktober 2016)

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151261, Drongensesteenweg 199-227 (geraadpleegd op 14 oktober 2016)

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151208, Spiegelhof (geraadpleegd op 14 oktober 2016)

Enkele andere locaties verwijzen naar archeologische toevalsvondsten, zoals de vondst van een beer- of afvalput zonder verdere specificaties (CAI ID 333551).²¹

Enkele archeologische onderzoeken die in de buurt van het plangebied werden uitgevoerd, werden nog niet opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris. Het eerste onderzoek betreft een vondstmelding van het kerkhof aan de kerk van Ekkergem. Onder een toplaag met een dikte van 1,50 m werd een 80 cm diep kerkhofpakket aangetroffen.²² Het tweede onderzoek betreft een archeologische prospectie met ingreep in de bodem aan de Coupure. Deze prospectie bracht verschillende ophogingslagen aan het licht, waaronder op ongeveer 1 m onder het maaiveld een 1,30 m dik pakket dat waarschijnlijk de grond van de uitgraving van de Coupure was. Hieronder werden archeologische sporen zichtbaar. Het ging om sporen van zaaibedden van vóór de uitgraving van de Coupure in de 18de eeuw. De onverstoorde bodem bevond zich op circa +5,70m TAW, zo'n 3,40 m onder het maaiveld.²³

Proefsleuvenonderzoek aan de Nieuwewandeling, net ten oosten van de gevangenis, geeft inzicht in de mogelijk te verwachten bodemopbouw ter hoogte van het onderzoeksgebied. Aan de Nieuwewandeling werd er een bodemopbouw vastgesteld die bestaat uit verschillende ophogingspakketten. Op een hoogte van 4,29 m of een diepte van ca. 1,50 m onder het maaiveld, bevond zich de bovenzijde van een begraven bodem. De moederbodem bevond er zich op 4,09 m TAW, of een diepte van ca. 1,70 m onder het maaiveld. Verder ten zuiden daarvan bevond de moederbodem zich op een diepte van ca. 1,20 m diepte.²⁴ Bij het onderzoek kwam een greppel uit de Romeinse periode aan het licht. Romeinse resten in de Gentse binnenstad zijn schaars. Een andere greppel dateert uit de volle middeleeuwen (12de-13de eeuw) en is vermoedelijk een perceelsgreppel of afwateringsgreppel.²⁵

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?

Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen de historische stadskern van Gent, in het gehucht Ekkergem. Dit gehucht was van in de middeleeuwen tot in de 19de eeuw een landelijk gebied binnen de stadsomwalling. Dit wordt bevestigd door verschillende geraadpleegde historische kaarten. In de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich verschillende gekende archeologische waarden uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd. De meeste daarvan zijn eerder lokaal van belang en niet te relateren aan het onderzoeksgebied. Aangrenzend aan het onderzoeksgebied zijn wel resten van de laatmiddeleeuwse stadsversterking te verwachten, evenals van twee molens die te zien zijn op 16de-eeuwse kaarten. Verder is ook de vondst van een greppel uit de Romeinse periode en uit de volle middeleeuwen nog een indicatie van het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied. De korte afstand tussen de locatie van deze vondsten en het onderzoeksgebied maakt dat de kans bestaat dat gelijkaardige sporen zich ook binnen het onderzoeksgebied bevinden.

Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Met betrekking tot de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein zijn we reeds vanaf de 16de eeuw goed geïnformeerd aan de hand van historische kaarten. Ze tonen dat het

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 333551, Antonius Triestlaan (geraadpleegd op 14 oktober 2016)

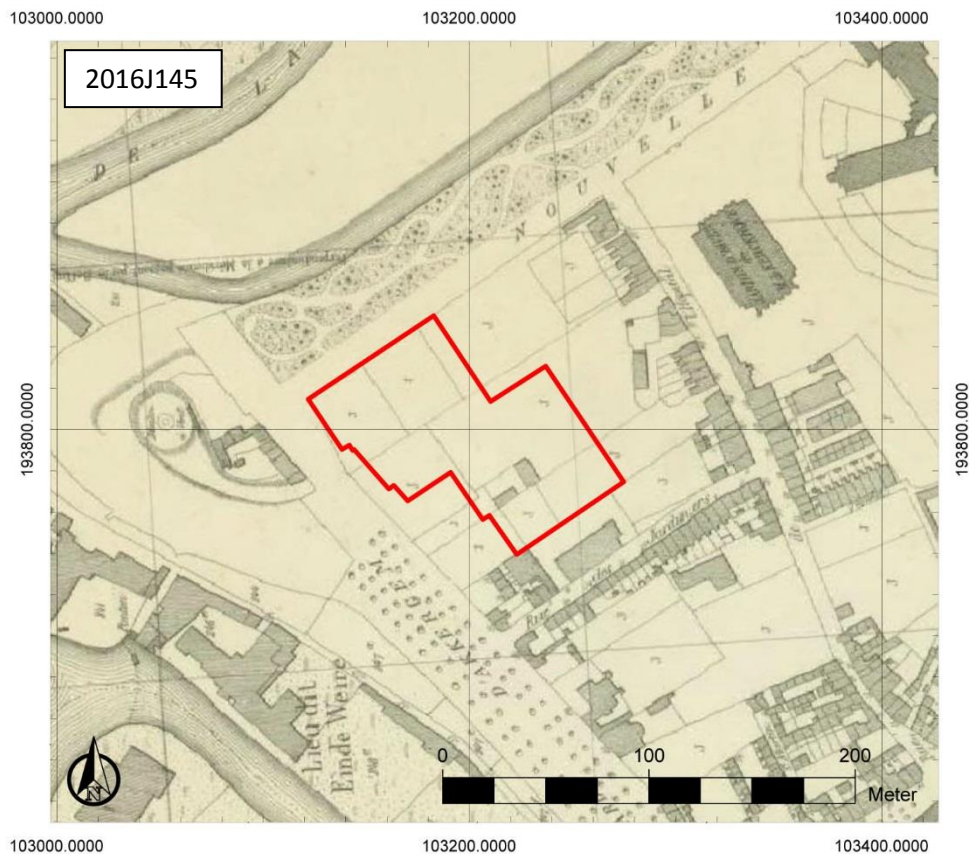
²² Vermeiren *et al.* 2015, 16-18

²³ Pieters *et al.* 2011, 11-14 en 18-20

²⁴ Acke/Bartholomieux/Bot 2016, 17-19

²⁵ Acke/Bartholomieux/Bot 2016, 30

onderzoeksgebied lang in gebruik geweest is als akkerland en grasland. Het is pas op een kaart uit 1878 dat bebouwing binnen het onderzoeksgebied te zien is. Het gaat om twee bouwvolumes, te situeren in het zuiden van het onderzoeksgebied. Ten laatste vanaf het midden van de 19de eeuw verschijnt industriebouw binnen het onderzoeksgebied, zoals die vandaag de dag nog steeds aanwezig is binnen het onderzoeksgebied.

Figuur 31: Synthesepan met weergave van de oudste bebouwing binnen het onderzoeksgebied, zoals te zien op een historische kaart uit 1878 (www.cartesius.be)

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden bodemingrepen gepland. Deze omvatten de realisatie van vijf bouwblokken en bijhorende omgevingsaanleg. De bodemingreep is zwaarder in het noorden van het onderzoeksgebied, waar een ondergrondse parking van ca. 2481 m² en 3,85 m diepte voorzien wordt.

Inzicht in de landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied en bodemprofielen geregistreerd bij eerder archeologische onderzoek in de omgeving wijst op de mogelijke aanwezigheid van een ophogingspakket binnen het onderzoeksgebied, dat het archeologisch niveau mogelijk beschermd heeft tegen recente bodemingrepen.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Met name de vondst van sporen uit de Romeinse tijd en uit de volle middeleeuwen op een nabijgelegen onderzoek maakt dat sporen uit deze periodes ook verwacht kunnen worden binnen het onderzoeksgebied. Het lange gebruik als akkerland en grasland en verwachte ophogingen op het terrein maken dat een goede bewaring van het bodemarchief verwacht wordt. Dit bodemarchief zal vermoedelijk verstoord worden in het kader van de geplande werken. Om vast te stellen of waardevolle archeologische resten aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied en om de impact van

de geplande werken op het aanwezige archeologische niveau beter in te kunnen schatten, is verder archeologisch vooronderzoek aangewezen.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is niet mogelijk omdat het terrein bebouwd en verhard is. Bodemonderzoek kan inzicht verschaffen in de bewaring van de bodem en de aanwezigheid van een ophogingspakket vaststellen. Ongeacht de bewaringstoestand van de bodem zal na afloop van bodemonderzoek nog steeds de vraag onbeantwoord blijven of relevante archeologische sporen aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied. Bodemonderzoek zal wellicht gevolgd moeten worden door een andere onderzoeksmethode om dit antwoord te kunnen bieden.

Het is wel nuttig een proefsleuvenonderzoek uit te voeren op het terrein, omdat archeologische sporen uit verschillende periodes aanwezig kunnen zijn binnen het onderzoeksgebied. Om uitspraken te kunnen doen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site binnen het onderzoeksgebied is het noodzakelijk een proefsleuvenonderzoek uit te voeren. Een proefsleuvenonderzoek biedt namelijk meer ruimtelijk inzicht dan een proefputtenonderzoek. Bovendien wordt een archeologische site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht.

2.4.6 Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek

Het onderzoeksgebied vertoont archeologisch potentieel. Met name resten uit de Romeinse periode en de volle middeleeuwen kunnen aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied. Het onderzoeksgebied blijkt op basis van historische kaarten lang in gebruik geweest als akkerland en grasland. Pas in het laatste kwart van de 19de eeuw verschijnt bebouwing binnen het onderzoeksgebied. Gezien de impact van de geplande werken en het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied wordt bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig geacht.

2.4.7 Samenvatting gericht op een niet gespecialiseerd publiek

Het onderzoeksgebied vertoont archeologisch potentieel. Met name resten uit de Romeinse periode en de volle middeleeuwen kunnen aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied. Het onderzoeksgebied blijkt op basis van historische kaarten lang in gebruik geweest als akkerland en grasland. Pas in het laatste kwart van de 19de eeuw verschijnt bebouwing binnen het onderzoeksgebied. Gezien de impact van de geplande werken en het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied wordt bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig geacht.

3 Bibliografie

3.1 Publicaties

Acke, B./B. Bartholomieux/T. Bruyninckx/L. Van Ransbeeck, 2016: *Acheologienota Gent Nieuwewandeling 62 (prov. Oost-Vlaanderen) Bouwaanvraag CAAN, Verslag van resultaten bureauonderzoek*, Projectcode 2016E69, Ingelmunster.

Acke, B./B. Bartholomieux/B. Bot, 2016: *Archeologienota Gent Nieuwewandeling 62 (prov. Oost-Vlaanderen), bouwaanvraag ARCHIPL. Verslag van resultaten proefsleuvenonderzoek*, Projectcode 2016F116, Ingelmunster.

Capiteyn, A./L. Charles/M.C. Laleman, 2007: *Historische Atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst*, Gent.

De Geyter, G. (ed.), Jacobs P., De Ceukelaire M., De Breuck W., De Moor G., 1996, *Toelichtingen bij de geologische kaart van België (Vlaams Gewest), Gent Kaartblad 22*, Brussel.

Devrieze, L./P. Gelaude/P. Steurbaut, 2015: *Nieuwewandeling, (Archeologisch onderzoek in Gent 2015. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 7)*, Gent, 60-69.

Pieters, T./A. Cattrysse/J. Smet, 2011: *Archeologisch vooronderzoek Coupure Rechts, Sijsele (Rapport Ruben Willaert bvba)*, Sijsele.

Vermeiren, G./M-A Bru/P. Steurbaut, 2015: *Einde Were 30-32, (Archeologisch onderzoek in Gent 2015. Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 7)*, Gent, 16-18.

3.2 Websites

CadGis (2016)
http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE

Cartesius (2016)
<http://cartesius.be/CartesiusPortal/>

Centrale Archeologische Inventaris (2016)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2016)
<http://dov.vlaanderen.be>

Felixarchief (2016)
<http://zoeken.felixarchief.be/zHome/Home.aspx>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2016)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

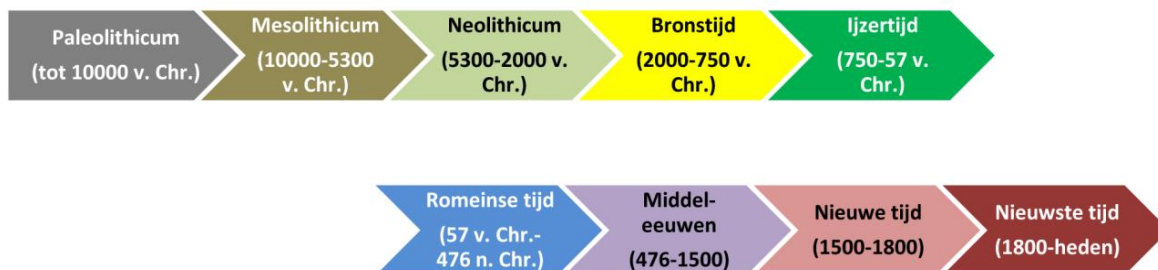
Geopunt Vlaanderen (2016)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2016)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2016)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

4 Bijlagen

4.1 Archeologische periodes

4.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2016J145

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	14/10/2016
2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	14/10/2016
3	Overzichtsplan	Verstoorde zones	1:1	Digitaal	21/10/2016
4	Bouwplan	Ontwerpplan	1:1	Digitaal	21/10/2016
5	Bouwplan	Kelderverdieping	1:1	Digitaal	21/10/2016
6	Bouwplan	Snedes ontworpen toestand	1:1	Digitaal	21/10/2016
7	Hydrografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:5000	Digitaal	1991-2016
8	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	14/10/2016
9	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	14/10/2016
10	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	14/10/2016
11	Quartaargeologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	14/10/2016
12	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	14/10/2016
13	Bodemgebruikskaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	14/10/2016
14	Historische kaart	J. Van Deventer	1:1	Digitaal	17/10/2016
15	Historische kaart	H. Braun en F. Hogenberg	1:1	Digitaal	17/10/2016
16	Historische kaart	H. Hondius	1:1	Digitaal	17/10/2016
17	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	14/10/2016
18	Historische kaart	Vandermaelenkaart	1:1	Digitaal	14/10/2016
17	Historische kaart	J. Gevaert & A.J. Van Impe	1:1	Digitaal	17/10/2016
18	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	14/10/2016
19	Syntheseplan	Synthese van het bureauonderzoek	1:1	Digitaal	17/10/2016

4.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2016J145

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Overzichtsfoto	Bestaande bebouwing	Digitaal	19/10/2016

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 2015	Digitaal	14/10/2016
F3	Luchtfoto	Toestand terrein 1952	Digitaal	17/10/2016
F4	Luchtfoto	Toestand terrein 1971	Digitaal	14/10/2016